

LIBRIS

We know
books

NECUNOSCUTA DE LA WILDFELL HALL

ANNE BRONTË

Traducere din limba engleză și note
ANDREI BANTAȘ

LITERA
București

I

Trebuie să te port cu mine îndărăt până către toamna anului 1827.

După cum știi prea bine, tatăl meu era un fel de boiernaș din comitatul X; și, după dorința-i adeseori exprimată cu hotărâre, am mers pe urmele lui ocupându-mă de proprietatea noastră, fără prea multă bucurie în această privință, întrucât ambiția mă îndemna către țeluri mai înalte, iar îngâmfarea mă făcea să cred că dacă nu ascult de glasul ei îmi îngrop talantul¹ sau, cum se zice, îmi ascund lumina sub obroc. Maică-mea făcuse tot ce-i stătuse în putință pentru a mă convinge că sunt în stare de realizări mai mari; dar taică-meu, care era de părere că ambiția e calea cea mai sigură spre dezastru, iar schimbarea nu poate însemna altceva decât distrugere, refuza cu îndârjire să plece urechea la orice plan privind îmbunătățirea situației mele sau a semenilor mei. El mă asigura că toate vorbele de acest fel

¹ Aluzie la o parabolă biblică

nu sunt decât fleacuri și, până și pe patul de moarte, ultimele lui cuvinte au fost rugămintea fierbinte de a nu mă abate de la datina străbună, de a-mi alege calea pe care o urmasă și el, și înaintea lui, bunicul, de a mă lepăda de năzuințele-mi deșarte, purtându-mi cinstit pașii prin lume, fără să mă uit nici în dreapta, nici în stânga, precum și de a face în așa fel încât să las copiilor mei pogoanele strămoșești cel puțin la fel de înfloritoare cum le-am moștenit eu de la el.

Mă rog! La urma urmei, un fermier cinstit și harnic e unul dintre cei mai folositori membri ai societății; și dacă îmi închin talentele cultivării proprietății mele și propășirii agriculturii în general, voi face în felul acesta să profite nu numai rudele mele apropiate și cei care depind de mine, dar, în oarecare măsură, și omenirea toată; așadar, se va spune că n-am făcut degeaba umbră pământului.

Cu capul plin de asemenea gânduri, mă străduiam să mă mângâi, în timp ce mă întorceam puțin cam obosit de pe ogor într-o seară rece, umedă și înnorată de pe la sfârșitul lunii octombrie. Dar licărirea unui foc jucăuș, întrezărit prin fereastra salonașului, a fost mai de folos pentru a mă înviora și pentru a mă dojeni pentru nemulțumirile mele ingrate, decât toate cugetările înțelepte și hotărârile cuminiți pe care încercasem să le încropesc în mintea mea; pentru că pe atunci – nu uita – eram destul de tânăr – n-aveam decât douăzeci și patru de ani – și nu ajunseseam încă să am nici pe jumătate stăpânirea de sine pe care am dobândit-o acum – oricât de mică ar fi ea.

Și totuși, n-aveam voie să intru în acest liman al fericirii până ce nu-mi schimbam cizmele pline de noroi cu o pereche de pantofi curați și surtucul meu de purtare cu o haină mai onorabilă – și până ce nu mă făceam, în general, prezentabil pentru a mă putea înfățișa dinaintea unei societăți cuviincioase; deoarece maică-mea, în ciuda bunătății și blândeții ei, era nemaipomenit de pedantă în anumite privințe.

Urcând spre camera mea, am fost întâmpinat pe scări de o fetișcană drăguță și curățică de nouăsprezece ani, cu o siluetă frumoasă, deși cam plinuță, cu fața rotundă, cu obraji rumeni și înfloritori, cu cârlionți bogați și strălucitori și cu ochișori

negri și tare veseli. Cred că nu mai e nevoie să spun că era vorba de sora mea Rose. Știu că încă și acum e o matroană destul de chipeșă și, fără îndoială, cu nimic mai puțin atrăgătoare – în ochii tăi – decât în ziua fericită în care ai văzut-o prima oară. Pe atunci nimic nu-mi putea spune că ea, peste numai câțiva ani, va deveni soția unui om pe care nu-l cunoșteam deloc, dar care era menit să-mi devină după aceea un prieten mai apropiat chiar decât îmi era ea – și în orice caz mai drag decât flăcăian-drul acela prost-crescut de șaptesprezece ani care m-a apucat de guler pe coridor, când coboram, și era cât pe ce să mă răstoarne. Drept pedeapsă pentru obraznicia lui a primit o lovitură răsunătoare peste scăfârlia care n-a suferit însă prea mult de pe urma acestei molestări, întrucât, în afară de faptul că era neobișnuit de tare, mai era și apărută de o tufă îmbelșugată de bucle scurte și roșcate, despre care mama spunea că seamănă cu frunzele ruginii ale toamnei.

Întrând împreună în salonaș, am găsit-o pe această distinsă doamnă așezată în fotoliul ei de lângă foc și împletind de zor, așa cum îi stătea în obicei, ori de câte ori nu avea altceva de făcut. Măturase frumos căminul și făcuse focul, care-și înălța acum flăcările semețe pentru primirea noastră. Servitoarea tocmai adusese tava cu ceaiul; iar Rose scotea zaharnița și cutia de ceai dintr-o despărțitură a bufetului negru de stejar masiv care strălucea ca abanosul lustruit în lumina plăcută ce învăluia în amurg salonașul.

– Ei! Uite-i pe amândoi, strigă mama, întorcând ochii spre noi, dar fără a întrerupe măcar o clipă mișcarea neîncetată a degetelor ei îndemânatică și a andrelor strălucitoare. Așa, acumă închideți ușa și apropiați-vă de foc, până ce umple Rose ceștile; sunt convinsă că vă e tare foame. Ei, dar ia spuneți-mi ce-ați făcut toată ziua; tare îmi place să știu cu ce mi s-au în-deletnicit copiii.

– Eu m-am ocupat de mânzul cel sur, ca să-l învăț să meargă la pas – și n-a fost deloc o treabă ușoară. Apoi am dat porunci pentru aratul ultimei miriști de grâu – fiindcă argatul cel tânăr habar n-avea să se descurce singur. Și pe urmă am alcătuit un

plan corespunzător și de mare folos pentru a seca și iriga lunca mereu supusă inundațiilor.

– Ei, vezi ce băiat bun am?! Dar tu, Fergus? Tu ce-ai făcut?

– Am fugărit viezurele.

Și apoi începu să ne relateze în tot amănuntul această distracție, precum și dovezile respective de vitejie pe care le dăduseră pe rând viezurele și căinii. Maică-mea se prefăcea că ascultă cu multă atenție și-i privea fața – foarte animată în acele momente – cu o admirație maternă care mie mi se păru cam exagerată față de obiectul asupra căruia se revărsa.

– Ar fi timpul să te mai ocupi și de altceva, Fergus, i-am spus, de îndată ce o pauză de o clipă în narațiunea lui mi-a permis să plasez și eu un cuvânt.

– Dar ce-aș putea să fac? mi-a răspuns el. Maică-mea nu mă lasă nici să mă imbarc ca marinar, nici să intru în armată. Iar eu sunt hotărât să nu fac nimic altceva – decât cel mult să devin o asemenea pacoste pentru voi toți încât până la urmă să ziceți mersi dacă scăpați de mine în orice condiții.

Mama îi mângâie, cu blândețe, buclele scurte și cam rebele. Fergus mârâi și își luă un aer posomorât, după care ne așezară cu toții la locurile noastre în jurul mesei, dând în sfârșit ascultare repetatelor insistențe ale Rosei.

– Ei, acum, beți-vă ceaiul, zise ea, iar eu o să vă povestesc la rândul meu ce-am făcut. Am fost în vizită la familia Wilson. Și zău, Gilbert, e mare păcat că n-ai venit și tu cu mine, pentru că am întâlnit-o acolo pe Eliza Millward!

– Mă rog, și ce-i cu asta?

– A, nimic! N-am să-ți vorbesc despre ea; am să spun doar atât: că e o fată plăcută și amuzantă când e binedispusă și că n-aș avea nimic împotrivă să pot s-o numesc...

– Sst, sst, draga mea! Fratelui tău nici prin cap nu-i trece o asemenea idee! șopti cu multă seriozitate mama, ridicând un deget.

– Mă rog, reluă Rose. Voiam să vă împărtășesc o veste însemnată pe care am aflat-o acolo – de când m-am întors ard de nerăbdare să v-o dezvălui. Știți și voi că acum vreo lună s-a răspândit zvonul că cineva o să preia conacul Wildfell Hall – și...

și ce credeți? Chiar e locuit de-adevăratelea de mai bine de-o săptămână! Și noi care habar n-am avut!

– Cu neputință! strigă mama.

– Aiurea!!! țipă Fergus.

– Ba da, așa e! E locuit de o doamnă singură!

– Dumnezeuule mare, scumpa mea! Bine, dar clădirea e o ruină!

– Doamna cu pricina a pus să i se repare vreo două-trei odăi ca să poată sta în ele; și locuiește acolo, singură-singurică – n-are decât o bătrână care o servește, și-atâta tot!

– Vai de mine! Păi, asta-i strică tot hazul – eu trăgeam nădejde să spui că e vreo vrăjitoare! strigă Fergus tăindu-și o felie groasă de pâine și ungând-o cu unt.

– Ah, ce prostii spui, Fergus! Dar zi și tu, mamă, nu-i așa că e ciudat?

– Ciudat? Aproape că nici nu-mi vine să cred!

– Ba poți foarte bine să crezi, pentru că Jane Wilson a și văzut-o. S-a dus la ea în vizită împreună cu maică-sa care, de când a auzit că se află o persoană străină prin vecinătate, bineînțeles că a stat ca pe ghimpi până când n-a văzut-o și până nu i-a smuls toate amănuntele despre viața ei. Se numește doamna Graham și e îmbrăcată în negru – nu în doliu mare de văduvă, ci în doliu mic –, dar e foarte tânără după cât zic ele – să aibă cel mult douăzeci și cinci ori douăzeci și șase de ani –, numai că e tare rezervată! S-au străduit ele din răputeri să descopere ce-i cu ea, de unde vine, cine este. Dar nici doamna Wilson cu atacurile ei îndrăznețe, ba chiar obraznice, nici Jane Wilson cu diplomația ei abilă, n-au izbutit să smulgă nici cel mai mic răspuns satisfăcător. Sau măcar vreo observație întâmplătoare ori cine știe ce vorbă în stare a le mai potoli curiozitatea ori a arunca cea mai slabă rază de lumină asupra istoriei vieții ei, asupra situației sau rubedeniilor sale. Mai mult decât atât, nici nu s-a arătat cine știe ce politicoasă cu ele, doar cât cere buna-cuviință, și se vedea bine că a fost mai încântată când le-a zis: „La revedere“ decât când le-a urât: „Bine ați venit“. Dar Eliza Millward zice că tatăl ei are de gând s-o viziteze în curând pe văduvă și să-i ofere sfaturile și păstorirea lui, temându-se

foarte că are mare nevoie de ele, întrucât – deși lumea știe că a venit în ținutul nostru la începutul săptămânii trecute – duminică nu și-a făcut apariția la biserică. Iar ea – adică Eliza – ține morțiș să-l însoțească, și cu siguranță că va izbuti să smulgă cât de cât unele informații de la doamna Graham, că doar tu, Gilbert, știi că Eliza nu dă greș niciodată când își pune ceva în gând. Și, mămico, cred că și noi ar trebui să-i facem cândva o vizită; îți dai seama că e de datoria noastră.

– Bineînțeles, draga mea. Biata femeie! Vai, ce singură trebuie să se simtă!

– Dar vă rog foarte mult să vă grăbiți! Și să nu uitați cumva să-mi raportați cât zahăr își pune în ceai și ce fel de bonețele și șorțulețe poartă și toate celelalte amănunte, pentru că pur și simplu nici nu știu cum am să pot să trăiesc până când voi afla aceste lucruri, zise pe un ton foarte grav Fergus.

Dar dacă el nădărdise cumva ca replica să-i fie salutăată drept o manifestare de virtuozitate în domeniul umorului, eșecul lui fu vizibil, întrucât nimeni nu râse. Numai că asta nu-l descumpăni și nici nu-l dezamăgi prea mult; de îndată ce luă o nouă îmbucătură de pâine cu unt și se pregătea să mai soarbă din ceai, deveni atât de conștient de spiritul de care dăduse dovadă, încât forța irezistibilă a umorului său îl obligă să sară de la masă și să țâșnească din odaie înecându-se și horecâind. Peste câteva minute îl auzirăm cu toții țipând de-ți lua urechile, din grădină.

Cât despre mine, mi-era tare foame, așa că m-am mulțumit să-mi iau în tăcere ceaiul, șunca și pâinea prăjită, în timp ce mama și soră-mea sporovăiau înainte, continuând să discute situația evidentă sau neevidentă și istoria probabilă sau improbabilă a misterioasei doamne. Trebuie să mărturisesc însă că în urma pățaniei fratelui meu, am ridicat de vreo două ori ceașca până la buze, dar am lăsat-o imediat jos fără să îndrăznesc să-i sorb conținutul, ca nu cumva să-mi pătez demnitatea printr-o explozie asemănătoare cu a lui Fergus.

A doua zi maică-mea și cu Rose se grăbiră să aducă omagii lor frumoasei sihastre; dar se întoarseră fără să fi fost mai bine informate decât la plecare. Totuși, maică-mea declară că nu

regretă călătoria făcută, întrucât dacă ea însăși nu fusese cu nimic mai câștigată, în schimb se măgulea cu gândul că reușise să aducă un oarecare folos doamnei Graham, ceea ce i se părea un lucru mult mai important: îi dăduse câteva sfaturi bune care, spera ea, n-aveau să fie irosite în vânt; deoarece doamna Graham, măcar că nu spusese mai nimic interesant, și avea un aer oarecum încăpățânat, părea capabilă să cugete cu înțelepciune. Atâta doar că mama nu știa unde putuse să-și trăiască viața această biată femeie, de vreme ce dovedea o lamentabilă necunoaștere a unei sumedenii de lucruri, fără să aibă, în schimb, înțelepciunea ca măcar să se rușineze de ignoranța ei.

– La ce fel de lucruri te referi, mamă? am întrebat-o eu.

– La treburile gospodăriei, și la toate micile finețuri culinare, și altele asemenea, pe care orice doamnă trebuie să le cunoască bine, indiferent dacă i se va cere sau nu vreodată să le aplice în practică. Dar eu oricum i-am furnizat câteva informații utile, precum și niște rețete excelente, a căror valoare ea evident n-a fost în stare s-o aprecieze, căci m-a rugat să nu mă deranjez, deoarece duce o viață atât de simplă și de modestă, încât e sigură că n-o să le poată folosi niciodată. „N-are importanță, draga mea“, i-am spus eu, „sunt lucruri pe care orice femeie bine trebuie să le știe. Și pe urmă, chiar dacă acum ești singură, n-ai să rămâi întotdeauna astfel. Ai fost măritată și probabil – aș putea spune mai degrabă cu siguranță – te vei mărita din nou.“ „În privința asta vă înșelați, doamnă“, mi-a răspuns ea cu oarecare semeție; „sunt convinsă că nu mă voi recăsători niciodată.“ Dar eu i-am spus că n-o pot crede, întrucât am o experiență mult mai mare de viață.

– Bănuiesc, am zis eu, că trebuie să fie vreo tânără văduvă romantică, venită aici să-și sfârșească zilele în singurătate și să-l jelească în taină pe răposat. Dar toate astea n-au să țină prea multă vreme.

– Nu, nici eu nu cred, îmi dădu dreptate Rose, pentru că, în fond, nici nu părea chiar atât de neconsolată. Și pe urmă e și extraordinar de drăguță – aș zice chiar de o frumusețe impresionantă. Trebuie neapărat s-o vezi și tu, Gilbert; ai să zici că

e perfecțiunea întruchipată, deși ar fi greu, oricât te-ai strădui, să descoperi o asemănare între ea și Eliza Millward.

– Păi bine, îmi pot foarte ușor închipui multe figuri mai frumoase decât a Elizei, dar nu și mai încântătoare. Recunosc că nu prea poate ridica pretenții de perfecțiune; dar pe de altă parte, susțin că dacă ar fi mai aproape de desăvârșire, ar fi mai puțin interesantă.

– Și atunci tu îi preferi defectele față de perfecțiunile altora, nu?

– Chiar așa, dacă mama îmi îngăduie s-o spun.

– Vai, dragul meu Gilbert, ce prostii vorbești! Dar sunt sigură că nu crezi ceea ce spui. Nici nu poate fi vorba de așa ceva, zise mama ridicându-se și părăsind repede încăperea, sub pretextul unor treburi domestice, pentru a scăpa de obiecțiile care-mi stăteau mie pe buze.

După aceea Rose îmi făcu favoarea de a-mi mai împărtăși alte câteva amănunte referitoare la doamna Graham. Înfățișarea, manierele, îmbrăcămintea ei, până și mobila din camera în care locuia îmi fură descrise, chiar cu mai multă claritate și precizie decât doream eu. Dar întrucât nu ascultam cu prea multă atenție, n-aș izbuti să repet toate aceste amănunte, chiar dacă m-aș strădui.

A doua zi era sâmbătă. Duminică toată lumea se întreba dacă frumoasa necunoscută va dovedi că i-au fost de folos muștrările blânde ale preotului și va veni la biserică. Mărturisesc că și eu mi-am îndreptat privirile cu oarecare interes către vechea strănă a familiei, aparținând conacului Wildfell, unde pernele și tapiseria altădată de culoare stacojie – dar acum ieșite de soare – nu mai fuseseră călcate și nici reînnoite de atâția ani, iar blazoanele sinistre, cu chenarele lor lugubre, de pânză neagră, decolorată, de pe peretele de deasupra păreau să se încrunte sever la lume.

În strănă am văzut o siluetă înaltă de adevărată doamnă, îmbrăcată în negru. Fața ei era întoarsă spre mine și avea în ea un ceva anume care, de îndată ce mi-a sărit în ochi, mi-a țintuit privirile. Avea părul negru ca pana corbului, desfășurat în zulfii lungi și mătăsoși – o coafură cam neobișnuită pe vremea aceea, deși întotdeauna avea ceva grațios și venea bine; obrajii ei erau

frumoși, dar palizi; ochii nu i-am putut vedea, întrucât fiind aplecați asupra cărții de rugăciuni, erau ascunși de pleoapele lăsate și de genele lungi și negre; dar sprâncenele care-i umbreau erau expresive și cu un contur remarcabil. Fruntea era înaltă, de intelectuală, iar nasul acvilin. În general nu puteai aduce nici o obiecție trăsăturilor ei – atâta doar că obraji erau cam supti și ochii puțin duși în fundul capului, iar buzele, deși de o formă rafinată, erau cam prea subțiri, cam prea strâmte și păreau să trădeze (sau cel puțin așa mi s-a părut) o fire nici prea blândă, nici prea prietenoasă.

Așadar, în inima mea mi-am zis: „Frumoasă doamnă, mă tem că aș prefera să te admir de la această depărtare decât să împart cu dumneata un cămin“.

Tocmai atunci s-a întâmplat să-și ridice ochii și mi-a întâlnit privirile; m-am hotărât să nu întorc capul și ea s-a aplecat din nou asupra cărții, dar cu o expresie greu de definit, de dispreț calm, care pe mine m-a scos pur și simplu din sărite.

„Mă consideră un cățeluș obraznic“, m-am gândit. „Hm! O să-și schimbe ea curând părerea, dacă mi se va părea că merită să-mi dau osteneala în această privință.“

Apoi mi-a trecut însă prin minte că asemenea gânduri sunt cu totul nepotrivite pentru un locaș de rugăciune și că purtarea mea e departe de a fi pe potrivea situației. Dar înainte de a-mi îndrepta gândurile către serviciul religios, mi-am aruncat privirile prin biserică pentru a vedea dacă mă observase cineva. Nu, toți cei care nu se uitau în cărțile de rugăciune se uitau la doamna nou-venită – inclusiv mama și sora mea, precum și doamna Wilson cu fiica ei. Și până și Eliza Millward trăgea, șiret, cu coada ochiului spre ea. Eliza mi-a aruncat o privire, a făcut o mică strâmbătură de mironosiță, a roșit și și-a plecat cuviincios capul spre cartea de rugăciuni, străduindu-se să-și recapete înfățișarea serioasă.

Dar iată-mă din nou păcătuind; numai că de data asta mi s-a atras atenția asupra greșelii mele printr-un ghiont pe care mi l-a dat brusc obraznicul meu frățior. Pe moment n-am putut să răspund la acest afront decât călcându-l pe picior și amânând restul răzbunării până când vom fi ieșit din biserică.

Și acum, Halford, înainte de a încheia această scrisoare, am să-ți spun cine era Eliza Millward: era fiica mai mică a preotului, o făptură mărunțică și cât se poate de atrăgătoare; eu nu eram deloc insensibil la farmecele ei, și ea știa acest lucru, deși nu ajunsesem niciodată să i-l spun direct și nici nu aveam intenția precisă de a o face, întrucât maică-mea (care susținea că pe o rază de douăzeci de mile de jur împrejur nu există nici o femeie destul de bună pentru mine) nu se împăca deloc cu gândul ca eu s-o iau de nevastă pe această fetișcană ștearsă, care, pe lângă nenumărate lipsuri, îl mai avea și pe acela de a nu poseda nici măcar douăzeci de lire. Eliza era mică de stat și durdulie, fețișoara îi era cât un pumn și cam la fel de rotunjoară ca și a surorii mele, cu care semăna oarecum și la ten – cu toate că al ei era mai delicat și nu chiar așa de trandafiriu. Avea nasul cam obraznic și trăsăturile în general neregulate; cu una cu alta, era mai degrabă încântătoare decât frumoasă. Dar ochii ei – de acest element remarcabil nu trebuie să uit, pentru că tocmai în ei consta principala atracție a Elizei – cel puțin în ceea ce privește aspectul exterior; ochii ei erau prelungi și înguști, cu irisul negru sau în orice caz căprui-închis. Expresia lor era foarte diferită, mereu schimbătoare, dar întotdeauna fie răutăcioasă – într-un mod aș zice aproape diabolic –, fie vrăjindu-te irezistibil, iar adeseori având amândouă aceste particularități deodată. Glasul îi era blând și copilăros, pasul ușor și moale ca al unei pisici; dar cel mai mult semăna cu o pisicuță drăguță și jucăușă prin felul ei de a fi – sau în orice caz asta se întâmpla cel mai des – pentru că o dată era șmecheră și obraznicuță, o dată sfioasă și prefăcută, așa cum îi dicta caracterul ei dulce.

Sora ei, Mary, era cu câțiva ani mai mare, cam cu o palmă mai înaltă și mult mai masivă și mai grosolană la trup. Era o fată simplă, liniștită și înțeleaptă care o îngrijise cu multă răbdare pe mama lor în tot timpul bolii îndelungate și apăsătoare de pe urma căreia nu se mai sculase niciodată; iar de atunci Mary fusese menajera și roaba familiei. Se bucura de încrederea și prețuirea tatălui ei, de dragostea și simpatia tuturor câinilor, pisicilor, copiilor și săracilor, dar era întotdeauna jignită, înjosită și nebăgată în seamă de toți ceilalți oameni.

Cât despre reverendul Michael Millward, era un bătrânel înalt și grav, care-și puneă pălăria cu borul lat în așa fel încât îi acoperea fața lătăreată, pătrată și cu trăsături masive. Purta întotdeauna în mână bastonul gros, își strângea picioarele zdrene în pantaloni strâmți de călărie cât și în ghetre – pe care la ocazii mari le înlocuia cu ciorapi lungi de mătase neagră. Era un om cu principii foarte rigide, plin de prejudecăți și deprins să-și respecte obiceiurile, lipsit de îngăduință față de orice abatere de la dogma stabilită. În toate acțiunile pornea de la convingerea fermă că opiniile lui sunt de-a pururi juste și oricine nu le împărtășește trebuie să fie ori jalnic de ignorant, ori plin de orbire răuvoitoare.

În copilărie mă deprinsesem să-l privesc cu un sentiment de teamă amestecată cu respect – sentiment pe care abia în ultima vreme am reușit să mi-l mai înfrâng în oarecare măsură, pentru că, deși avea o bunătate părintească pentru cei ce se purtau frumos, era partizanul unei discipline stricte și adeseori ne certase cu asprime pentru greșelile și poznele noastre tinerești. Și, mai mult decât atât, în vremea aceea, ori de câte ori venea în vizită la părinții noștri, trebuia să ne ridicăm în picioare dinaintea lui și să-i spunem catehismul sau să repetăm vreun cântec cum ar fi fost *Ce face mica, harnica albină*. Sau – lucrul cel mai neplăcut cu putință – trebuia să-i răspundem la întrebări privitoare la ultima lui predică și la punctele principale ale acestei cuvântări – pe care din nefericire noi nu izbuteam niciodată să le ținem minte. Uneori vrednicul domn îi reproșa mamei că e mult prea îngăduitoare cu fiii ei și în sprijinul acestei afirmații făcea referiri la personaje biblice precum Eli sau David și Avesalom, lucru care o amăra cumplit; și oricât de mult îl respecta ea și oricât de frumoasă părere avea despre spusele lui, o dată am auzit-o exclamând totuși:

– Ce n-aș da să aibă și el un fiu! Atunci nu s-ar mai grăbi atâta să împartă sfaturi altora. Ar vedea și el ce înseamnă să ai de strunit doi băieți.

Reverendul avea o grijă lăudabilă pentru sănătatea sa trupească – se scula și se culca devreme, făcea întotdeauna o plimbare înainte de micul-dejun, era foarte preocupat să poarte